

י"ל ע"י התאהדות האברכים
 "אדנים לתורה" דהסידר זוטשקא
 פר' הוקת תשפ"ב • גליין קנ"ט

נהל קדומים

דברות קודש ממעיין נבע, כ"ק מרגן רבוה"ק ז"ע

הזקני הגהר

פלאות התורה מאוצרותיו של
 הגה"ח ר' זרח רוזנטל שליט"א

"אמרתי אחכמה והיא רחוקה"

מרחק השנים הרב בין פר' קרח לחקת

דס הקרבנות היה משהר כאפר פרה אדומה

במסכת פרה (פ"ג מ"ה) מנויין כל תשע הפרות האדומות שנעשו לישראל, והראשונה ע"י מרע"ה ביום ב' ניסן ב' אלפים תמ"ט לבריאת העולם, בשנה השנית ליציאת מצרים, למחרת יום הקמת המשכן, זה יוצא אחד עשר חודשים לאחר קבלת התורה (נמנעט 13 חודשים לאחר שקיבלו את פרשת פרה אדומה במדבר). ומתעוררת התמיהה א"כ באותם חודשים איך נטהרו בני"י מטומאת מת.

ומצאתי בחידושי בית הבחירה למאירי (יומא דף ד' ע"א), שעד שלא נשרפה הפרה, כשהיו מקריבין קרבן (במה לפני הר סיני) היו מזיין דם הקרבנות לטהר את ישראל. וכאשר נשרפה הפרה אדומה נכנסו מי החטאת במקום הדם ושוב לא יכולים לטהר מטומאת מת רק ע"י הזאה של מי חטאת.

פר' חקת הוא 38 שנים אחר פר' קרח

והמתבונן יראה שעל השנה וחצי הראשונים של ארבעים שנות ישראל במדבר מיחדת התורה עשרים וארבע פרשיות. מפר' בא [מיצ"מ שהיה בניסן ב"א תמ"ח לבה"ע] עד פר' קרח. ואח"כ על השנה האחרונה של שנת הארבעים ג"כ מיחדת התורה 16 פרשיות!! מפר' חקת [ענין פטירת מרים הנביאה בי' ניסן ב"א תפ"ז לבה"ע] עד פר' וזאת הברכה [שמסתיימת עם תום ימי אבולו של מרע"ה ז' ניסן ב"א תפ"ח לבה"ע]. ונמצא שבפר' חקת מדלגים ממעשה קרח שבפרשה הקודמת, עד פטירת מרים הנביאה 38 שנים. ועל אותם 38 שנה של רוב שנות דור המדבר לא מוזכר עליהם בתורה כלום. פלא פלאות!

כפר' חקת גופא יש מרחק 39 שנים

ועוד יש להבין איך פר' חקת מתחילה עם ענין פרה אדומה שלא כאן מקומה, שהרי מצוות פרה אדומה ניתנה לבני"י במרה בכ"ה ניסן, ג' ימים לאחר קריעת ים סוף ויותר מתאים שתכתב בפר' בשלח. ונמצא שפר' חקת מתחילה (בפרק י"ט) עם ענין פרה אדומה ששייך לשנה הראשונה, ומיד אח"כ (בפרק כ) קופצים 39 שנה - לשנה האחרונה!

ובשם משמואל (תע"ג) מוסיף עוד תמיהה שפרשת פרה אדומה עצמה נראית כמו שחיברו בה שני חלקים שונים, שעד פסוק י"ד הם דיני פרה אדומה ושריפתה, ומפסוק י"ד "זאת התורה אדם כי ימות באוהל" היו דיני טומאת מת באוהל.

ג' דרכים למה נכתבה פר' א כפר' חקת

וכדי לבאר הענינים נקדים את דברי הנופך דעת, שלאחר חטא המרגלים כיון שנעשו כנוזפים למקום ולא נשבה רוח צפונית ולא יכלו למול ולהקריב קר"פ, ולכן לא מדברת התורה על תקופה זו. עד פטירת מרים הנביאה שנתכפר להם חטאם ע"י שמירת צדיקים מכפרת. ולגבי הענין השני להבין זה שפר' פרה אדומה הונסו בפר' חקת, אומרים בזה כמה מהלכים.

כדי להבין סוגית מי מריבה שהיה כתוצאה מפטירת מרים הנביאה שבזכותה היה הבאה, נאמר שם למשרע"ה ולאחר הכהן "יען לא האמנתם בי" וכו' שאין נמנע לישון חטא על מלאכי אלקים, ומנסים הראשונים להסביר בדרכים שונות. אמנם המשמרת איתמר פי' שלכן

המשך בעמוד ב' <<<

לג"ש היצר לפני המצוה ולאחריה

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר (במדבר י"ט, ב) פירש רש"י ז"ל, לפי שהשטן ואומות העולם מוניין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חקה, גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה. ויש לומר הכונה, כי בשעה שמזדמן לאדם איזה מצוה לקיים, בא אליו היצ"ח הוא השטן ומסית אותו: "מה המצוה הזאת", פירוש, וכי זו מצוה, הלא זו אינה מצוה כלל, לך לדרוך ולעסקה. ומי שנתפתה ח"ו בעצת היצ"ח, אינו עושה המצוה. ומי שאינו שומע לו הוא עושה המצוה, ולאחר שעשה המצוה בא עוד פעם היצ"ח להאדם ומביא גדלות בלבו ואומר לו: עשית מצוה גדולה. וזה פירוש "מה טעם יש בה", כלומר בניחותא, המצוה שעשית טעם גדול יש בה. לכן כתיב בה חקה, גזירה היא מלפני פירוש, לפני קיום המצוה אם יסיתך היצ"ח לבלתי עשות המצוה, תאמר לו "גזירה היא מלפני", ואני מוכרח לעשות המצוה הזאת, ולאחר שעשית המצוה אם יבוא גדלות בלבך ויאמר לך שעשית מצוה גדולה, תאמר לו, "אין לך רשות להרהר אחריה", פירוש אחרי קיום המצוה.^א

(רביה"ק ר' מאיר מפרמישלאן ז"ע).

יסוד התורה לידע שיש דרך תשובה לפניו

זאת חקת התורה אשר צוה ד' לאמר (במדבר י"ט, א). הקשו המפרשים (עי' אות"ח הק' ועוד) על לשון הכתוב "זאת חקת התורה", וכי חקת התורה כולה למדנו כאן, והרי לא למדנו כאן אלא חקת פרה אדומה בלבד, וא"כ ה' לו לומר "זאת חקת הפרה".

אכן באמת משמע מלשון הכתוב, שבפרשה זו טמון חוקת כל התורה כולה. וביאור הענין הוא, כי טומאת מת היא שורש כל הטומאות כולן, והמיתה באה לעולם ע"י חטא עץ הדעת שהוא שורש כל חטא ופשע שבועולם, ואפר פרה המטרה מטומאת מת, מרמז על חרטה ותשובה המטרת את האדם מטומאת פשעיו, וכאשר הטמא נטהר מטומאתו, עליו להתעורר לחזור בתשובה על שורש החטאים שהוא ג"כ שורש טומאתו.

ואמר הכתוב "זאת חוקת התורה" כי זהו יסוד כל התורה כולה, שידע האדם שבכל זמן ובכל מצב יש כח ביד האדם להפוך את עצמו מרע לטוב, ולשוב אל מקור מחצבתו. (כ"ק רבינו הנחל יצחק ז"ע)

טהרת פרה ע"י עונה ושפלות הרוח

דבר אל בני ישראל ויקחו אליך (במדבר י"ט, ג). ענין טהרת פרה אדומה היא חוק בלי טעם כמבואר

ברש"י ובמדורשים, ומ"מ בספה"ק רמזו ודרשו הרבה טעמים בזה, ונראה ג"כ לרמז בזה הדנה כתיב "ולקח הכהן עץ ארז וגו' והשליך אל תוך שריפת הפרה" (במדבר י"ט, ז) וברש"י הביא מהמדרש דעץ ארז רמזו למידת הגאווה, דמי שהגביה עצמו כארז ישפיל עצמו כאיזוב. ועל המתגאה אחז"ל דכאלו דוחק רגלי שכינה. ועליו אמר הקב"ה (פסוק ה, א) אין אני והוא יכולין לדור במדור אחד. והטעם כיון שהמתגאה סבור שיש בו ממש והוא ישות ומציאות לעצמו וזוה דוחק הוא רגלי שכינה כביכול. וכאשר בר ישראל עושה ההיפך ומבטל את עצמו ומהותו ומבער את עץ הארז מידת הגאווה מליבו אזי מיד זוכה הוא להתקרב להש"ת, וכדכתיב "עקב עוהו יראת ה'" (משלי כב, ז) וממילא נטהר מזוהמת עוונותיו.

מהנהגה

גחלי אש בקצירת האומר

וי לנשמה כאשר מאבדת הדין וחשבון

ונירם אבד חשבון (במדבר כא, ט). הנה ידוע אשר הנשמה הקדושה נקראת בבחינת מלכות, ונירם"ם אותיות וי נרם, נר' הוא לשון מלכות כפירש"י ז"ל כאן, והומז על הנשמה הקדושה, פירוש "וי" לה נשמה כאשר "אבד חשבון" כשלא תוכל ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

(רביה"ק רבי מרדכי מנדבורנא ז"ע)

וזהו טהרת אפר פרה שכל עיקרה היא מידת עוהו וביטול היש. וזה הכונה בהא דאיתא (פסוק י"ט, א) שבשכר שאמר אברהם אבינו ע"ה "ואנכי עפר ואפר" (בראשית י"ח, כז) זכו בניו לטהרת אפר פרה, שמכיון שביטל עצמו לגמרי בבחי' אפר זכו בניו להטהר מטומאתם ע"י בחינה זו גופא של עוהו היינו פרה אדומה.

ובזה יש לפרש הכתוב בתחילת פרשת פרה "דבר אל בני ישראל ויקחו אליך" (במדבר י"ט, ג) ויקחו" אליך" היינו שיקחו עצמם לבחינתן בחי' משה רבינו דכתיב "והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר י"ב, ג). שמשוה רבינו ע"ה היה עמוד הענוהו ושפלות רוח, ולכן אמר הקב"ה ויקחו אליך שיקחו עצמם למידה זו של עוהו ושפלות רוח ועי"ז זכו לטהרת אפר פרה שעיקרה ביטול מידת הגאווה.

(כ"ק מרגן רבינו הנזר דוד ז"ע)

א. ועד"ז פי' רבנו על נוסח התפילה שאומרים בברכת השיכינו "והסר שטן מלפנינו ומאחרינו", שהפ' שלפני המצוה בא השטן אל האדם ומסיתו למנוע ממנו מלקיים המצוה, ומדבר על ליבו אם על פחיתות המצוה ח"ו, אם על פחיתות ערכו שאין הוא חשוב לפני המקום ואין נייחא להשי"ת בקיימו מצוותיו. ולאחר המצוה הוא בא אליו ומסיתו להכניסו בגאות על שזכה לקיים המצוה. וע"כ מתפללים אנו "והסר שטן מלפנינו", היינו לפני קיום המצוה, "ומאחרינו", היינו לאחר קיום המצוה, שהמקום ב"ה יסירו שלא יסית אותנו ויניחנו לעבוד את בוראנו כאשר עם לבבנו.

"על כן יאמר בספר מלחמות ד' את זהב בסופה"

שמו 'זהב', והיו מודיעים הנס שהיו עושים פגיעת ההרים. והאזהרה בעצמו ביאר הכתוב ע"ד הפשט, כי הגם שארונן גבול מואב, ואין לישראל חלק בו, מ"מ יאמר ע"ז בספר אשר לפני ד' בעניין המלחמות, אשר יחיל לעמים, ומוציא מזה ונותן לזה. ובספר זה יאמר, שבסופו של דבר, בבוא משיח צדקנו, ינתנו גם ארנון והנחלים אשר סביבות' נחלה לישראל, עכדה"ק.

והרמז מזה, הדתוה"ק הוא הכח המסייע לנו להתגבר על הסט"א בכל עת, ומלחמתה של תורה היא מלחמה המבטלת כח היצר, ואהבת ד' בסופה. ולא עוד אלא אפילו מי שנשכח, ונטרד בעוונות בסוף המחנה, כדוגמת אותם שתי מצורעים, שמסתמא בעוונם נפלטו מן המחנה. עכ"ז, כאשר שבו אל הש"ת בכל לב, זכו להיות שליחים לבשר לישראל את הישועה הגדולה שניעשה להם. וכל זה הביא את ישראל לומר שירה על הבאר, הרומו לתוה"ק כמבואר באוה"ח הק'. כי התורה הוא הכלי אומנות שבו נוצחין היצר, ובו אפשר להטהר מכל חטא ועון, וכל כוחות הרע נטחנים ומתבטלים על ידה.

ולא עוד, אלא אפילו אותן קליפות קשות, שעדיין לא הגיע זמנן להבטל מן העולם, עד עת קץ אשר יעביד ד' רוח הטומאה מן העולם. והאומות קיני וקניזי וקדמוני, שלא נכבשו ע"י ישראל, רוממות לזה. הנה בכח עסק התורה שעסקו ישראל בעת הגלות, לבסוף יכנונו גם הם לפני בני ישראל, והיתה לד' המלכה.

והנה אנו עומדים בחדשים שיש כבר להתכונן בהם לימים הנוראים, כמבואר לעיל. ובספה"ק דעת משה להרה"ק רבי משה מקאונץ זי"ע, רמז בפסוק "על כן יאמר וגו'", בגמט' ע'. והוא מרמז על עינא פקיאא שהקב"ה יש לו על עמו ישראל. "יאמר" הוא לשון אהבה, כמו "את ד' האמרת היום", ר"ל שהש"ת נתן עינו תמיד על ישראל, מגודל אהבתו להם. ומפני מה זכו לכך, "בספר", ע"י התוה"ק. ולמה זכו לתורה יותר מכל אומה, "מלחמות ד'", מפני שהם לוחמים עם היצר.

אזמור"ר זי"ע דיבר בקדשו, ברמז הכתוב שיש לדבר ולהתחזק בענין המלחמות שיש לכל יהודי עם היצה"ה. שיש לדעת בבירור שהם "מלחמות ד'", שמלחמות אלו הכין הש"ת לעמו רוב אהבתו, והוא ית"ש מתפאר במלחמה זו בכל העולמות. ולא כמו אותם שחושבים בטעות שהם מבלים את ימיהם בחושך, ובמלחמות שאין רואים להם קץ ותכלית, תחת להיות עובד את הש"ת בשמחה ובטוב לבב.

ואמרו הכתוב "בספר מלחמות ד'", לרמז שעיקר מלחמה זו נעשית בכח "הספר", כמאז"ל (קידושין ט') "בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין". וכאשר יתבונן האדם בדבר זה, שהתורה הקדושה שהיא חמדה גנוזה, והיא יקרה לפני ריבון העולמים יותר מכל, והש"ת קבעה כתבלין כנגד היצר הרע, מזה יוכל האדם להבין ולהשכיל כמה יקרה מלחמה זו לפני הש"ת, עד שהעמיד את היקר מכל כרפואה למען מטרה נעלה זו, עכדה"ק.

ויתכן שזה מה שניצח משה רבינו את המלאכים שטענו "תנה הוודך על השמים", באומרו "כלום יצה"ר יש ביניכם". כי רק קרוצי חומר שיש ביניהם יצה"ר, זכאים לקבל את התוה"ק, שהיא תרו ושרביטו של מלך. שבעל כרחם צריכים הם לכח התורה, לפי שהיא תבלין נגד היצה"ה משא"כ מלאכי מעלה, אין להם זכות להשתמש בכחיה של תורה.

ופרשתן פותחת ב"זאת חקת התורה", והוא פרשת טהרתן של ישראל. וכתבו בספה"ק, שהתוה"ק היא הנחל המטהר את האדם מכל עוונותיו, והיא הנותנת לו כח ועוז להתגבר על יצרו. ולולא זאת, אין שום אפשרות לעמוד נגדו. ובאוה"ח הקדוש הביא, את ב' דרשות חז"ל עה"פ "על כן יאמר וגו'", האחד, שה' שדרשו בקידושין (ט'), שהכתוב מדבר במלחמתה של תורה, שהגם שיש נעשים שונאים זה לזה במלחמתה של תורה, מ"מ "את זהב בסופה", שלבסוף נעשים אוהבים זה לזה. והשני בברכות (טז), כי שני מצורעים היו בסוף המחנה, האחד שמו 'את', והשני

זאת חקת התורה (מבדיר יט, ט.)
וברש"י: לפיכך כתב בה חקה, גזרה היא מלפניו אין לך רשות להרהר אחריה. ובתנחומא: משל לכן שפחה שטנף פלטיין של מלך, אמרו תבא אמו ותקנה הצואה, כך תבא פרה ותכפר על העגל.

ערכי נחל אמרים ערבים ממאורי החסידות

פרא"ה הוא חוקה שלא מוצאים זאת מכוון באיבריהם של ישראל

פירש רש"י "לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לכן כתיב בה חוקה לומר גזירה היא מלפניו אין לך רשות להרהר אחריה". ויש להקשות שלהלן כתב רש"י "בשם ר' משה הדרשן טעם על מצוה זו 'תבא פרה כו'', א"כ קשה כיון שיש טעם למה כתיב בה חוקה.

ונראה לתרץ כי באדם יש רמ"ח אברים ושס"ה גידים כנגד רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת, ובכל אבר או גיד תלוי מצוה אחת, והאומות מקטרגים תמיד על ישראל לראות אם הם שלמים במצוותיהם, ובמצווה זו של פרה אדומה אינם יודעים מה ענינה, כי הם מונין האברים והגידים של ישראל ואינם מוצאין מצוה זו במנינם, לכן שואלים מה טעם יש בה.

והתירוץ להם הוא כך, כי בגמרא אמרו לא היו ישראל ראוין לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה לרבים, ולזה הוקם להם מעשה פרה לכפר, להראות כי התשובה מועלת לרבים, נמצא כל עיקר הטעם פרה הוא בשביל חטא העגל, והחטא גופא לא היה כי אם להורות תשובה והוא ב עצמו חוקה, לכן כתיב בה חוקה אעפ"י שיש בה טעם כדברי ר"מ הדרשן. (נועם אלימלך)

חקה וגזירה היא מעיקרא להורות תשובה לאומות העולם קשה הלא במדרש ילקוט ורמ"ד כתב באמת טעם כדי שתבוא אמו ותקנה צואת בנה. וצ"ל שהקב"ה ידע שיחטאו ישראל אח"כ והקדים להם רפואה וציווי הכפרה קודם החטא אבל לפי זה היו כמזכירים לחטא בהכרח ידיעת הבורא ב"ה. ובאמת כן הוא כשאתו"ל לא היו ישראל ראוים לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה לכל העולם, להורות

סמכה התורה פר' פרה אדומה לפר' מי מריבה, הגם שאינו במקומו, להורות לפרה אדומה שכמו שפרה אדומה הוא חק בלי טעם, כך ענין מי מריבה, גם אחרי כל הפירושים הוא נשאר חק בלי טעם שעדיין אין יודעים ומשיגים ענינה.

ובשם משמואל מחדש שפרשת פרה אדומה מחולקת לשני חלקים, מה שנא' עד פסוק י"ד הוא מה שקיבלנו במרה, ושם נאמר "שם שם לו חק ומשפט" שאז עדיין לא נתגלה למרע"ה סוד פרא"ה, והיה בחינת חק בלי גילוי טעמי פרה, ואז ג"כ לא נתחדש ענין טומאת אהל - רק טומאת מגע. אבל אחרי מחלוקת קרח על מרע"ה - קיבל מרע"ה מתנה שהוא היחיד שהתגלה לו טעמי פרה אדומה, ואז ג"כ נתחדש הענין של טומאת אוהל שמת יכול לטמא באוהל, ולכן כתובה פרשת פרא"ה דוקא אחרי קרח - שאז נתחדש למרע"ה טעם פרא"ה. וכן ענין הטומאה באוהל.

ואפשר להוסיף בזה פרפרת נוספת, ע"פ המובא בפתיחת דאיכ"ר (את ל"ט) שהיות ואחרי חטא המרגלים נגזר עליהם "במדבר הזה יתמו ושם ימותו" והיו חופרים כל ערב ת"ב קברים ובליל ת"ב היו נפטרים כל שנה 15,088 איש! כך שאח"כ נכנסו לאר"ק רק זקנים ומפולגים בגיל מאה ומעלה.

וא"כ נבלא שבשני חלקי פרשת פרה אדומה רמז בדיק מה שעשו בני"ב באותם 38 שנים שיש מרחק ביניהם בפרשה זו. החלק הראשון שמדבר בדיני פרה אדומה - זה החלק של קבורת המתים הרבים שעסקו בהם והיו צריכים אח"כ להטהר במי חטאת. והחלק השני "זאת חוקת התורה אדם כי ימות באוהל" דורשים בזה חז"ל בברכות מ"ג ע"ב "אין התורה נקנית אלא במי שממית עצמו עליה" - זה החלק השני שדור המדבר עשה, לעסוק בתורה יומם ולילה. שהרי לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן! ולכן ממש מתאים פרשת פרה במקום של אותם 38 שנים.

איך מיטהרים אחר נגיעה במת באדם פשוט ובצדיק

ונוסף חידוש פלא והפלא שמביא בספה"ק תולדות יעקב יוסף בפ' שמיני בשם הרמב"ן, [במכתבי תורה גור (סימן קמ"ח)], מובא מכתב מהאמרי אמת שברמב"ן שלפנינו אינו בנמצא, ואולי הכונה לשם נוסף שהר"ת יוצא רמב"ן. ובש"ת שבות יעקב (להגות ר' יעקב ויישע זצ"ל) על יור"ד סימן צ"א מובא חידוש זה בשם "מפרשי התורה"]. ותו"ה, שכדי להטהר מטומאת מת ע"י אפר פרה אדומה די בעצם כהזאה אחת בלבד, וזה שצריך הזאה גם בשלישי וגם בשביעי, הוא מחמת שיתכן שהמת היה צדיק ות"ח שאין בו טומאה, וא"כ כאשר היו על המטרה הזאה אחת כשהוא באמת לא נטמא המת, יטמא מההזאה! [והוא עפ"י שיטת רבי עקיבא ביומא י"ד ע"א שגוה"כ שרק טמא מת נטהר ע"י אפר פרה - אבל טהור שהוזה עליו נטמא]. וצריך הזאה שניה כדי לטהרו מההזאה הראשונה!

ומביא שם שמקשיין העולם (וכן מופיעה קושיא זו בשבות יעקב), שהלא יתכן בדיק להיפק, שהרי רוב האנשים הרי כן מטמאים במיתתם ונמצא שאחר שנטהרו בהזאה הראשונה, נטמאים מההזאה שניה, והדרה קושיא למקומה מדוע צריך ב' הזאות. ומיישב באופן מפליא, שאכן יש לומר שהדרך להיטהר הוא שאחר הזאה ראשונה צריך לגעת שוב באותו מת או להאחיל עליו, ולהזות פעם שניה בשביעי. ואזי ממו"נ טהור, שעל הצד שיש במת טומאה, א"כ נטהר בהזאה א', ושוב נטמא במת הטמא, ושוב נטהר על ידי הזאה השניה, ועל הצד שאין במת טומאה א"כ לא נטמא במה שנגע בו בפעם הראשונה וגם בשניה, וא"כ נטמא בהזאה א', וע"י ההזאה השניה נטהר לגמרי.

ראשונות. (חתם סופר)

פרא"ה הוא חקה לתקון חטא העגל שהוא חוסר אמונה

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר (מבדיר יט, ט.) הבאר מים חיים הקשה, האין פרה אדומה הוא חוקה בלא טעם, והלא ר' משה הדרשן פירש טעמה, ואכן לתרץ דבריו הקדושים אמר כ"ק הרה"ק הר"י מזוארקא זי"ע, דהנה חטא העגל ה"י חסרון אמונה, שלא האמינו בד' המוציאם ממצרים ובמשה, ולזה הוצרכו לעשות תשובת המשקל להיות באמונה חזקה, ולזאת צוה להם הקב"ה מצות פרה אדומה שהוא חוקה בלי שום טעם הנגלה, בכדי שיקיימו מצוה כזו אשר הוא בלא שום טעם מתוקף אמונתם, זה הוא דברי ר' משה הדרשן תבוא אמה, היינו פרה אדומה שהוא מורה על תוקף אמונה, ותקנה צואת בנה, שתכפר על חטא העגל שהי' שמה חסרון אמונה. (ישמח ישראל)

נפילת אפיים (ב)

אנו עוסקים באמצע עניין נפילת אפיים, בשבוע העבר עסקנו במקורו וטעמו זמנו, עתה נעסוק באופן עשיית נפילת אפיים, ובזמנים ואופנים שאין נפילת אפיים וכדלהלן.

אופן עשיית נפילת אפיים: באופן עשיית מצינו שנסתנה במשך הדורות. בזמן הגמ' מצינו שהכונה שיפול על פניו (גמ' ב"מ נט: למיפל על אפיה ועוד הרבה כוונות), היינו ליפול על פניו ארצה בלי פישוט ידיים ורגליים (שועה"ד רל"א ס"א מ"ב קל"א סק"ג וכדון שאנו עושין בי"ט), ובתקופת הראשונים נשתנה המנהג לעשותו בישיבה ובהרכנת הראש כלפי מטה בלבד (כמבואר בסידור רב סעדיה גאון דיהא חצי כורע חצי יושב).

בנפילת אפיים בזמנינו, מצינו שלשה חלקים.

(א) הרכנת הראש לצד מטה: (זהו מעין הנפילה שהיה בזמן הגמרא שהיו משיבים עצמם על הרצפה, ומצינו בתורה לשון נפילה על הרכה ותפל מעל הגמל (בראשית כ"ו) ותירגם אונקלס ואתרניס. **(ב) כיסוי הפנים:** היינו שמכסה עינו בבית יד שעל זרועו ויש לזקוק להניח זרועו על עינו (הרה"ל וכו"ה בבב"א פ"ב בסין קל"א) ולא על מצחו. ואם רוצה להסתכל בסידור יקרב הסידור לעינו ככל האפשר זה גופא יחשב ככיסוי. **וטעמו:** י"א כדי להינצל מאיסור אבן משכית (מג"א כמו שיתבאר לקמן. וי"א דעיקר נפילת אפיים היא כיסוי הפנים (הריטב"א ח"ל דמתעטף ומסתיר פניו בארץ זהו עיקר נפילת אפיים. וכן הוא במהרי"ל וכן מפורש בשועה"ד וכו'). וי"א מפני הכונה דכשהוא מכסה פניו נותן על מגמתו במה שהוא מתפלל כמש"כ לעניין כיסוי העיניים בק"ש (בנסת הגדולה).

(ג) הטיית פנים: היינו שכוּפף פניו מעט לצידו בשחרית כלפי צד שמאל ובמנחה כלפי צד ימין (שו"ת ומג"א). וי"א שיפול תמיד לצד שמאל (הגר"א וכן הוא בבב"א ע"פ האר"ל דאין לחוש לבזיון תלפוז).

טעמו: י"א דזה רק ממנהג בעלמא, דכיון בזמן הגמ' שהיו נופלים על פניהם ממש היו צריכים לעשות הטיה מעיקר הדין לימין או לשמאל, לכך נשאר מנהג זה גם כהיום אף שלא שייך הטעם דאבן משכית (בה"ט). וי"א משום שיתחנן כנגד השכינה הקדושה שמימינו או משמאלו (שועה"ד). וי"א להינצל מאיסור של אבן משכית. **נפק"מ:** ויש נפק"מ בין הטעמים באופן שעושה הנפ"א על גבי השולחן (כמו שרבים נוהגים), דלטעם מחשש של אבן משכית (ב"מ) אין צריך לכסות כלל הפנים שהרי השולחן כבר מפסיק, אך לטעם דעצם הכיסוי פנים נכלל בנפילת אפיים, עדיין חייב לכסות בבגד (שו"ת דבזיו ליעקב שהרבה מוחל זה מלקחו מטעם). **אופן קיומה:** צריכים להעמיד הזרוע בשיפוע ההינני שהמרפץ יניח על השולחן והיד היא מוגבה קצת מן השולחן, דאז כשמניח את פניו על זרועו נמצא שפניו נוטים לימין או לשמאל אבל אם מניח את כל זרועו על השולחן ביותר ומרכין פניו על זרועו נמצא פניו נוטים לגמרי כלפי מטה, ואז אין שום נפק"מ אם מניח פניו על ימינו או שמאלו. דהרי כל הכרעתו של הרמ"א בין הראשונים על איזה צד להטות על ימין או שמאל היא מצד הטיית הפנים, ואם לא משפע לא מועיל כלום.

איסור השתחויה על הקרקע (אבן משכית) מקורו: בתורה"ק כתיב (ויקרא כו, א) ואבן משכית לא תתנו בארצכם ולהשתחוות עליה. **טעמו:** שכן היה דרך לעכו"ם להניח אבן ולהשתחוות עליה (רמב"ם), או מטעם שלא לעשות כדוגמא שהיו בביהמ"א (רש"י מגילה כ"ג), או מטעם דנראה כמשתחויה לאבן עצמה (חיי"ט). **גדרו:** מה"ת: בתרתי לגרועותא (א) כשמשתחוה בפישוט ידיים ורגלים. (ב) על רצפת אבנים, ואינו לוקה אא"כ כשכל גופו על האבן (המב"ם ע"ז טו). והאיסור היא אף כשמשתחוה לקב"ה (שם). **השתחויה לאיזה סיבה:** כגון להוציא איזה חפץ

מהמיטה או לצורך התעמלות אין חשש (הגרי"ש וכן יש להוכיח מהמ"א סק"ב יעו"ש). [ומה שמובא בס' אשכנתיה דרבי על הסייפעלער דכשהיה מעל גיל גבורות נפל פעם על הקרקע ברחוב העיר ונפל כשפניו כלפי מטה, ומיד התחיל לזעוק שיצילו אותו מאיסור אבן משכית, לא מדינא חשש כן אלא חומרא בעלמא].

מדברנו: מצינו בגמ' (מגילה כ"ב) מעשה על רב שהתפלל בבבל ולא נפל עליו על אפיו בשעה שהציבור נפלו וביארה הגמ' את הנהגתו ב' אופנים (א) שמקום תפילתו היה של אבנים ומקום של הציבור לא, ולפ"ז אסור ליפול אפים על הרצפה גם בלי פישוט ידיים ורגלים. (ב) מנהגו של רב היה ליפול בפישוט ידיים, ואת זה לא היה יכול לעשותו, והציבור ה' מנהג ליפול בלי פישוט ידיים, ולפ"ז מותר ליפול על הקרקע בלי פישוט ידיים ורגלים שהרי כן נהגו כל הציבור. (ג) אדם חשוב אינו ראוי ליפול בציבור אא"כ ענה כיהושע בן נון ע"כ. ונחלקו הראשונים כאיזה תירוץ פסקין י"א כתירוץ הב' וממילא מותר ליפול על פניו בלי פישוט ידיים (א"ר הר"ח שבודנן הלך אחר המיקל), וי"א כתירוץ הא' להתמיר לאסור ליפול על פניו בלי פישוט (מרדכי). ולהלכה נקטינן לאסור בלי פישוט ידיים אטו פישוט ידיים וכמו"כ לאסור אף שלא על אבן אטו אבן (מ"א).

שוחה וכוּפף ראשו באויר: י"א דבנפילת אפיים שלנו לא שייך כלל איסור אבן משכית אף מדברנו כיון שאין פניו נוגעות בקרקע, ורק באופן שעושין כמו ביו"כ יש לאסור (שועה"ד מ"א). ויש מי שחידש לומר כיון שמכוון לעשות נפ"א יש לאסור (מג"א שהוכיח כן מרב טרונאי גאון).

הגדרת חציצה: באופן שצריך לחצוץ כנ"ל כול לחצוץ אף בטליתו (מ"א).

נפילת אפיים במקום שאין ס"ת: י"א דאין נופלים על פניהם לומר תחנון אלא לפני ס"ת (הרמ"א, ומקורו מהרמק"ח, והייחוד דכתיב במלחמת העי ויפול על פניו ארצה לפני ארון ה'). אבל במקום שאין ס"ת אומרים תחינה בלי נפ"א (מ"א). וי"א דלעולם נופלים על פניהם אף כשאין ס"ת (ב"ב). **שאר ספרים:** נחלקו הפוסקים האם יש נפילת אפיים (מ"א), וכיון שנפ"א שלנו אינה כנפ"א שהיה נהוג ליפול ארצה ואינה אלא זכר לנפ"א, דזמניהם נהגו להקל ליפול על פניהם אף כשיש ס"ת פסול וכמו"כ בחדו"ש שיש ספרי קודש (אב"ט), וכן בביהכ"ס שיש שם ארון אף שהס"ת לא נמצא שם כעת (הגרש"א), וכמו"כ אין חשש כלל לחנך ילדים בתלמודי תורה בנפ"א ואף אם אין בחיידר ששם מתפללים על פניו קודש מ"מ לצורך חינוכם אפשר לסמוך על הפוסקים הני"ל שהיקלו (אג"מ, והוסיף שם בדבעע החיוב לחנך קטנים בנפ"א אינו ברוך חטווי בילדותי בהרבה מקומות בארופה שהיו שם גדולי תורה לא נהגו להצריך קטנים בנפ"א, ואפי"ל ילדים אלו ידעו כמה מסתנות ע"פ).

בתפילת מנחה: יש מקומות שנוהגים שלא לומר תחנון ונפ"א במנחה אף שעדיין לפני השקיעה (ימק"א אור"ח, ומקורו דבחי"ל דזמן השקיעה ארוך והיו מסיימים אחר השקיעה של הגאונים לכן לא חילקו). וכן הוא מנהג רבוה"ק ז"ע. אך בא"י אין כ"כ מקור למנהג זה. מ"מ כיון שיש לזה קצת אסמכתא לכך ע"פ האר"ז"ל, לכן בוודאי מי שמתפלל במנין שנוהגים כן לא יפוש מהם אלא יתנהג כמותם (אפי שראל בשם הגרש"א ואף אח"כ א"צ להשלים הליכ"ש). **ביה"ש:** אף שבמ"ב (סק"ז) כתב לומר בביה"ש, מ"מ נתפשט המנהג בכל א"י שאין נופלים על פניהם לאחר השקיעה (כה"ח, מפני שחששו גם בספק לילה לדבריו החמורים של **הבית יוסף** ע"פ הקבלה, שהנופל על אפיו בלילה ה"ז מקצץ בנטיעות רח"ל.

הסרת בקבוקים ריקים בשבת

לאחר סעודת שבע ברכות שהיתה בשבת, נגש בחור אחד וביקש להוריד את הבקבוקים הריקים של השתיה הקלה שהיו על השולחן, כי על כל בקבוק ריק אפשר לקבל כהיום שלושים אגו'.

נסתפקו הלומדים אם מותר להורידם מהשולחן, כי מצד אחד זה לא מוקצה, שהרי זה ראוי לשימוש חוזר במילוי מים, אבל מצד שני כיון שכוננת החבור היא כדי שיוכל מחר להחזירו לחנות, ולקבל על זה כסף, אולי הורדת הבקבוק מהשולחן, נחשבת לממצוא חפץ, שאסור בשבת לעשות דבר בשביל הרווחת ממון?

תשובה לשאלה משבוע שעבר

השאלה בקצרה: אחד התארח אצל בעל הבית והביא עמו חלות, מי יברך ברכת האורח, האורח, או בעל הבית, כיון שעיקר הסעודה היא החלות, ועליה מברכים ברכת המזון.

תשובה: דין ברכת האורח, הוא לא על בעל הבית, אלא על בעל הסעודה, כמו שכתב במטה משה (סימן ש) פעם אחת הייתי על סעודת פדיון הבן בבית עכו"ם [שאיך לברך הרחמן הוא יברך את בעל הבית כיון שהוא עכו"ם], והיו שמה כמה גברי רברבי, והסכימו דעת כולם יחד לברך את בעל הבית, טקאי על בעל הסעודה, ומסתבר טעמייהו.

וכן כתב במקור חיים (סימן קצג) סעודת הברית בבית אחר, מברכים לבעל הברית, והוא הדין אם הם בדרך, ואחד מהם מפרנסם. וכן כתב **בבן איש חי** (ש"ד פרשת חקת סי"ח) אם בעה"ב אינו עושה הסעודה לאורחים בביתו, יאמר האורח "הוא יברך את בעל הסעודה הזאת". וכן כתב **במשנה ברורה** (סימן קצג ס"ק) שאם אוכל בבית עכו"ם, יכול לומר הרחמן הוא יברך את בעה"ב הזה, וקאי על בעל הסעודה.

כמו כן אם באו אורחים לבית בעל הבית, והם הביאו עמם את האוכל, בעלי האוכל הם הנקראים בעלי הבית לגבי ברכת המזון, והטעם שכתוב (משלי כב ט) "טוב עין הוא יְבָרֵךְ פִּי נֶתַן מִלְחָמוֹ לְעָל", ומשמע שהברכה היא למי שנתן מלחמו לדל, דזה עיקר הסעודה. וכן משמע מדברי **המשנה ברורה** (סימן רא א) שכתב, אם יש שם אורח - היינו כשהוא אוכל מפתו של בעה"ב. ומשמע שהכל הולך אחר הפת.

ויעוין בזוהר הק' (פרשת בלק דף קפז ע"ב, ינוקא) שלאחר שאמר להם הינוקא דברי תורה, אמר אני אברך, כי כל מה ששמעתם עד עתה ממני שמעתם, ואקיים בי "טוב עין הוא יְבָרֵךְ". קרא בו יברך. מהו הטעם. משום שנתן מלחמו לדל, ומלחם ומאכל התורה שלי אכלתם. אמר רבי יהודה, בן אהוב של הקדוש ברוך הוא, הרי למדנו, בעל הבית בוצע ואורח מברך. אמר להם, אין אני בעל הבית, ואין אתם אורחים. אבל מקרא מצאתי ואקיים אותו, כי אני טוב עין ודאי, כי בלי שאלתכם, אמרתי חידושי תורה עד עתה, ולחם ומאכל שלי אכלתם.

ויעוין בכף החיים (טו ת"א) שפסק על פי הזוהר שמי שאמר דברי תורה על השולחן הוא יברך ברכת המזון, [אמנם בזוהר משמע שרק אם כולם אורחים, אבל אם יש בעל הבית ואורח, האורח מברך, למרות שבעל הבית אמר דברי תורה].

ונראה שאם האורח מתארח אצל בעל הבית, והביא את החלות, אינו נקרא בעל הסעודה בשביל זה, הגע עצמך, וכי מי שנתן לחבירו חלות לשבת, צריך לברך אותו ברכת האורח, ונראה שעיקר הסעודה נקרא למי שבעיני העולם נקרא בעל הבית, ואורח נקרא מי שבעיני העולם נקרא אורח. וכל אחד מבין, שאם אחד מכין סעודת שלמה בשעתו, ואחד הביא את החלות, שבעל הסעודה נקרא זה שהיך את הסעודה, והוא הטוב עין בעינינו.

וביותר מזה נראה, כשאחד בא להתארח אצל בעל הבית, ובעל הבית הכין את הסעודה, והוא הביא את החלות, שהאורח אינו נחשב לבעל החלות, אלא נחשב כאילו הביא מתנה לבעל הבית חלות, ובעל הבית נחשב גם לבעל החלות. **ובפרט** בעינינו, שבעל הבית הביא את היין, שכלי זה אי אפשר לאכול, וגם הברכה המזון שמברך, הוא בעיקר כשיש כוס יין.

